

АНОТАЦІЯ

Горшкова Г. В. Формування готовності майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 015 Професійна освіта (за спеціалізаціями) – Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2021.

У дисертації досліджено проблему формування готовності майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності.

Визначено сукупність понять, що розкривають науковий тезаурус дослідження: *«професійна діяльність», «вчитель-логопед», «адаптовані фізичні вправи», «готовність майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності»* (тлумачення двох останніх є авторськими), які розкривають сутність дисертаційного дослідження. На підставі аналізу науково-педагогічних джерел, а також результатів пілотного дослідження *готовність майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності є складовою їх професійної компетентності і трактується як результат та інтегроване утворення, що поєднує мотиваційний, когнітивний, особистісний, діяльнісний компоненти і спирається на використання адаптованих фізичних вправ з урахуванням віку дитини, етіології та тяжкості порушення мовлення, надає змогу організувати і проводити корекційно-розвиткову роботу з дітьми, які мають порушення мовлення з метою ефективного їх подолання (або поліпшення); реалізувати набуті у процесі фахової підготовки в закладі вищої освіти знання, вміння, навички, особистісні якості, професійний досвід роботи із зазначеним контингентом осіб.*

Під час дослідження проаналізовано зарубіжний досвід підготовки майбутніх логопедів та вчителів-логопедів у закладах вищої освіти США,

Великобританії, Канади, Австралії, Росії, Казахстану. Автором з'ясовано сучасний стан професійної підготовки здобувачів вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта, майбутніх вчителів-логопедів щодо застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності в Україні: 1) досвіду професійної підготовки майбутніх логопедів та вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в університетах США, Великобританії, Канади, Австралії, Росії, Казахстану на час дослідження авторами не виявлено; 2) в Україні достатня кількість закладів вищої освіти для підготовки фахівців спеціальності 016 Спеціальна освіта, які забезпечені кваліфікованими науково-педагогічними кадрами та якісними освітньо-професійними програмами, але останні потребують постійного вдосконалення у зв'язку з вимогами часу та суспільства.

Визначено, теоретично обґрунтовано та експериментально перевірено організаційно-педагогічні умови; розроблено і апробовано структурно-функціональну модель формування готовності майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ, яка складається з трьох блоків: 1) теоретико-методологічного, який визначає методологічну основу проєктування процесу формування готовності майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності: методологічні підходи (системний, діяльнісний, міждисциплінарний, особистісно-орієнтований, онтогенетичний), компоненти (мотиваційний, когнітивний, особистісний, діяльнісний), принципи (загальнодидактичні, спеціальні, розвитку інклюзивного навчання, спеціальної педагогіки, фізичного виховання); 2) організаційно-змістового, що містить організаційно-педагогічні умови формування готовності майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності, синтез форм, методів і засобів їх реалізації; 3) критеріально-аналітичного, що висвітлює критерії (мотиваційний, когнітивний, особистісний, діяльнісний) та рівні (недостатній, репродуктивний, реконструктивний, творчий) сформованості означеної готовності.

В дослідженні визначено форми організації освітнього процесу: *навчальні заняття* (лекції-візуалізації, інтерактивні лекції та практичні заняття), *самостійна робота студентів*, *контрольні заходи* (поточний, рубіжний (після вивчення кожного змістового модуля) та підсумковий (диференційований залік) контроль); методи роботи: інтерактивні (ігри-вправи, робота в малих групах, робота в парах, «Мікрофон», метод творчих вправ, метод кейсів та моделювання ситуацій); традиційні (за *джерелом отриманої інформації*, за дидактичною метою, методи організації і здійснення навчально-пізнавальної діяльності; контролю і самоконтролю: письмовий і усний контроль, самоконтроль; засоби навчання: друковані джерела інформації, що пройшли редакційно-видавничу обробку: друкований варіант навчально-методичного посібника, монографії, довідники, матеріали конференцій, посібники, підручники, журнали, дисертації, енциклопедії, словники, довідники; електронні бібліотеки Хортицької національної навчально-реабілітаційної академії, закладів вищої освіти України, відомих національних бібліотек країни, електронні таблиці для завдань самостійної роботи; презентації лекційного матеріалу, тестові завдання тощо; відео- та комп'ютерна техніка, екрани для проєкції, глобальна мережа Internet; мультимедійні технології для створення презентацій лекцій за допомогою програми PowerPoint, хмарного сервісу Google-презентації тощо, відеоматеріали у якості примірника виконання адаптованих фізичних вправ; інформаційні технології для реалізації завдань навчальної дисципліни: платформа Moodle закладу вищої освіти, на якій створено навчальний курс «Основи логопедичних технік» з повним змістовим наповненням (лекції, практичні завдання, завдання самостійної роботи, тести для модульного контролю); програма Zoom, хмарний сервіс Google, завдяки яким проводяться онлайн-заняття; моніторинг веб-сайтів інклюзивно-ресурсних центрів, закладів дошкільної, середньої і вищої освіти та інформація з логопедичних порталів, що дозволяє володіти актуальною інформацією стосовно сучасного професійного спілкування у спільнотах, логопедичного інструментарію,

питань сьогодення тощо; месенджери Viber, WhatsApp, Telegram тощо, що дозволяє оперативно спілкуватись у форматі викладач↔студент у будь-який зручний для обох сторін час; відео-матеріали навчального призначення розміщені у мережі Інтернет.

Розроблено і впроваджено окрему варіативну навчальну дисципліну «Основи логопедичних технік»; до змісту професійно-орієнтованих дисциплін «Логопедія» (4 курс), «Організація логопедичної роботи в системі освіти», «Підготовка до школи дітей з порушенням мовлення», «Сенсорне виховання дітей з порушенням мовлення», «Методика навчання основ здоров'я» спеціальності 013 Початкова освіта (у межах впровадження інклюзивної освіти) інтегровано змістові модулі і теми.

Методичним підґрунтям для варіативної навчальної дисципліни «Основи логопедичних технік» стала авторська методика застосування адаптованих фізичних вправ. Методика представляє собою синтез знань таких наук, як дошкільна педагогіка, спеціальна (корекційна) педагогіка, логопедія, нейропсихологія, вікова психологія, фізичне виховання, кінезіологія, ортодонтія, професійна освіта. В методиці застосування адаптованих фізичних вправ для майбутніх вчителів-логопедів докладно і детально описано проведення діагностики психомоторного розвитку дітей (24 кейси) та занять із застосуванням адаптованих фізичних вправ (54 кейси) з дітьми, що мають тяжкі порушення мовлення (загальний недорозвиток мовлення), молодшого, середнього і старшого дошкільного віку. Методика застосування адаптованих фізичних вправ має практичне призначення, виступає додатковим інструментом до комплексної системної корекційної роботи вчителя-логопеда, що сприяє підвищенню її ефективності у компенсуючій групі для дітей з тяжкими порушеннями мовлення в закладі дошкільної освіти.

Ефективність методики застосування адаптованих фізичних вправ доведено експериментальною апробацією в двох закладах дошкільної освіти м. Запоріжжя, до складу яких входять компенсуючі групи для дітей з тяжкими порушеннями мовлення трьох вікових груп дітей дошкільного віку.

З метою експериментальної перевірки ефективності структурно-функціональної моделі та комплексу організаційно-педагогічних умов педагогічних умов формування готовності майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності в закладах вищої освіти проведено педагогічний експеримент впродовж 2019-2021 рр. в три етапи (констатувальний, формувальний, контрольний) за лонгітудним методом, що передбачав тривалий вплив експериментальних засобів. Педагогічний експеримент проведено на базі комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради і державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка».

Для констатувального етапу експерименту дослідження дібрано діагностичний апарат: модифіковано і використано відомі методики. Для визначення рівня сформованості мотиваційного компонента готовності – модифіковану методику для діагностики навчальної мотивації студентів А. О. Реан і В. О. Якунін, модифікація Н. Ц. Бадмаєвой. Для визначення рівня сформованості особистісного *компонента* готовності – модифіковану методику «Діагностика орієнтованості педагогів на навчально-дисциплінарну або особистісну модель взаємодії з дітьми» В. Г. Маралова. Автором дослідження розроблено власні діагностичні комплекси. Для визначення рівня сформованості *когнітивного компонента розроблено* авторську методику для визначення рівня сформованості когнітивного компонента готовності майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності, для визначення рівня сформованості *діяльнісного компонента* означеної готовності – авторську методику для визначення рівня сформованості діяльнісного компонента готовності майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності.

На формувальному етапі експерименту для майбутніх вчителів-логопедів експериментальної групи в цикл професійної підготовки

впроваджено авторську варіативну навчальну дисципліну «Основи логопедичних технік».

На контрольному етапі експерименту використано діагностичний апарат, який застосовувався на констатуючому етапі. Узагальнення усіх отриманих даних, наявність статистично значущої різниці коефіцієнтів готовності майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності експериментальної групи до та після впровадження запропонованих організаційно-педагогічних умов-педагогічних умов довело їх ефективність під час формування готовності майбутніх вчителів-логопедів до застосування адаптованих фізичних вправ в професійній діяльності.

Результати дослідження впроваджено в освітній процес комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради, комунального закладу вищої освіти «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, Національного університету «Запорізька політехніка», державного закладу «Луганський національний університет імені Тараса Шевченка», Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара, що підтверджено довідками про впровадження.

Наукові праці, в яких висвітлені основні наукові результати дисертації опубліковані в 6 фахових виданнях України і 1 зарубіжному періодичному виданні, яке включене до наукометричної бази Index Copernicus. Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації, висвітлені в 13 публікаціях.

Ключові слова: адаптовані фізичні вправи, готовність майбутнього вчителя-логопеда, методика застосування адаптованих фізичних вправ, структурно-функціональна модель.

ABSTRACT

Gorshkova G. Forming the readiness of future speech therapists-teachers to use scaled physical exercises in professional activity. – *Qualification paper manuscript.*

Thesis for Philosophy Doctor Degree, Speciality 015 Vocational Education (by Subject Specialization) – Zaporizhzhia National University, Zaporizhzhia, 2021.

The paper focuses on the issue of forming the readiness of future speech therapists-teachers to use scaled physical exercises in professional activity.

The research defines to the key terms that reflect the scientific glossary of the paper, those are «*professional activity*», «*speech therapist*», «*scaled physical exercises*», «*readiness of future speech therapists-teachers to use scaled physical exercises in professional activity*». The definition of the last two terms has been devised proprietary by the author. The key terms outline the essence of the presented thesis. Basing on the review of scientific and scientific-methodological sources, sustained by the results of the pilot research project, *readiness of future speech therapists-teachers to use scaled physical exercises in professional activity is defined as an essential constituent of their professional competence and is referred to as both a result and an integral entity that encompasses motivation, cognition, personality and activity components and is supported by using scaled physical exercises with respect to child's age, speech disorders etiology and degree, providing the opportunity to organize and perform correction and development of children with speech disorders in order to effectively overcome (or lessen) those, as well as to integrate the knowledge and skills mastered during professional training at higher education institution, together with personal abilities and professional experience into working with the above-referred-to category of children.*

The research consolidates international experience of higher education institutions, training speech therapists and therapists-teachers in the USA, UK, Canada, Australia, Russia and Kazakhstan. The author describes the current state of professional training of higher education institutions students majoring in Vocational Education (Speciality 016), future speech therapists-teachers in the in

terms of their readiness to implement scaled physical exercises in their professional activity in Ukraine. The research concludes the following: 1) For the time being, there is no evidence of any existing practices in the USA, UK, Canada, Australia, Russia and Kazakhstan in professional training of future speech therapists and therapists-teachers on how to use of scaled physical exercises in professional activity; 2) Ukraine has sufficient number of educational institutions, qualified academic personnel and quality curricula to provide professional training for the Speciality 016, Vocational Education, still, these curricula require continuous update and revision in the context of current social development.

The paper outlines and presents the scientific-mythological basis of the research. The author has introduced an individual optional course «Basic Speech Therapy Techniques», and individual modules and thematic clusters into the curricula of professionally-orientated disciplines, such as «Speech Therapy» (Year 4), «Speech Therapy Management in Education System», «Getting Ready for School: Children with Speech Disorders», «Sensory Education of Children with Speech Disorders», «Basics of Good Health: Teaching Methodology», Speciality 013, Primary Education (within the framework of introducing inclusive education).

The author presents a devised structural-functional model of developing the readiness of future speech therapists-teachers to use scaled physical exercise, that comprises three clusters. Cluster 1: theoretical-methodological basis of the nurturing the readiness of future speech therapists-teachers to use scaled physical exercises in professional activity: methodological approaches (system, pro-active, interdisciplinary, learner-centered, orthogenetic), components (motivation, cognition, personality, activity), principles (general didactic, special, inclusive learning, special pedagogics, physical education). Cluster 2: organization-content, that comprises scientific-methodological basis of the formation of future speech therapists-teachers' readiness to use scaled physical exercise in professional activity, methods, forms and realization tools synthesis. Cluster 3: criteria-analytical, that highlights the criteria (motivation, cognition, personality, activity) and levels of the readiness formed (insufficient, reproductive, reconstructive, creative).

These steps enabled further facilitation of the possibility to give a unique definition to the main subject-matter of the dissertation, i.e. «forming the readiness of future speech therapists-teachers to use scaled physical exercises in professional activity», which is defined as an integral entity, that has ultimate objective and is related to targeted changes in quality and quantity of knowledge, skills and practices of scaled physical exercises usage. This, in its turn is bound to lead to developing competencies in future speech therapists-teachers through raising the level of scientific-theoretical and methodological support of their training.

The research outlines the key forms of education process management: *studying sessions* (visual lectures, interactive lectures, practical classes), *self-study*, *assessment* (continuous, summarative (after covering each content module), and final (graded credit or exam); methods of work: interactive (games, mini-groups, pair-work, “Microphone”, creative tasks, case-studies and simulations); traditional (*according to the source of information received, according to a didactic aim, organization and performance methods of learning and cognition; assessment and self-assessment; learning tools: printed sources, edited (printed manuals, monographs, reference editions, conference abstracts, textbooks, journals, dissertations, encyclopedias, glossaries, dictionaries); e-libraries of Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» and other higher education institutions, well-known national libraries; e-spreadsheets for self-study; lecture presentations, tests, etc; video and computer technologies, screens, Internet; multimedia technologies for displaying PowerPoint-generated lecture presentations, Google Presentations cloud service, video samples of scaled physical exercises, information technologies sustaining the realization of discipline objectives: Moodle platform of a higher education institution, hosting the course “Fundamentals of Speech Therapy Techniques”, content completely uploaded (lectures, practical classes, self-study tasks, achievement tests); Zoom software package, Google cloud service, facilitating online learning and teaching; monitoring the web-sites of inclusive resource centers, pre-school institutions, secondary and higher education institutions with speech therapy portals.*

All the above-mentioned tools and resources provides ongoing professional communication in speech therapy communities, up-to-dates on speech therapy tools and technologies and other topical issues. This also includes Viber, WhatsApp, Telegram messengers, etc. to facilitate ongoing and appropriate Teacher↔Student communication, at times, convenient for both parties; educational video materials uploaded to the Internet.

The above-referred-to forms, methods and tools have been implemented in the developing the support pack of teaching and learning materials for the optional courses «Fundamentals of Speech Therapy Techniques», vocational courses «Speech Therapy» (4th year), «Speech Therapy Management in Education System», «Children with Speech Disorders: Getting Ready for School», «Sensory Education of Children with Speech Disorders».

To provide methodological ground for the courses, the author has applied a unique methodology of implementing scaled physical exercises. The methodology can be described as a blend of knowledge from such fields of study, as pre-school pedagogy, special (correctional) pedagogy, speech therapy, neuropsychology, age psychology, physical education, kinesiology, orthodontia, vocational training. The methodology of implementing scaled physical exercises for future speech therapists provides a detailed description of evaluating children's psychomotor development (24 cases) and conducting classes with scaled physical exercises with children with severe speech disorders (general speech underdevelopment) at the age of elementary, secondary and high school.

The methodology of implementing scaled physical exercises has practical use, as it serves as a complementary tool for the speech therapist's ongoing correction activity. The methodology has proven to be even more effective with a compensatory group of pre-school children with severe speech disorders.

The effectiveness of implementing the methodology of scaled physical exercises has been experimentally proven on the basis of two pre-school education institutions of Zaporizhzhia, which have three compensatory groups of pre-school children with severe speech disorders of three age groups.

To experimentally prove the effectiveness of structural-functional model and the set of scientific-methodological grounds of shaping the readiness of future speech therapists-teachers to use scaled physical exercises in their professional activity at higher education institutions the author has been continuously conducting a pedagogical experiment during 2019-2021. The experiment was scheduled three stages (summative, formative and assessing), including longitude method, that involved continuous impact of experiment tools. The pedagogical experiment was performed with Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» and State Education Institution «Luhansk Taras Shevchenko National University»

The summative stage of the experiment involved using the appropriate diagnostic means: well-known methodologies modified and implemented. To correctly evaluate the maturity of motivation component the author resorted to a modified (by Badmayeva N.) methodology of assessing the learners' motivation by Rean A. and Yakunin V. To correctly assess the maturity of *personality component* of readiness the author uses the modified version of the methodology «Assessing the teachers orientation for the learning-subject or personality-focused model if interaction with children» by Maralov V..

The dissertation presents the author-associated individual assessment toolkits. To determine the maturity of *cognition component*, the author introduces a proprietary method of evaluating the level of maturity of readiness of future speech therapists-teachers to use scales physical exercises in professional activity. To evaluate the maturity of *activity component*, the researcher implements a self-developed methodology of evaluating the level of maturity of the activity component of readiness of future speech therapists-teachers to use scales physical exercises in professional activity.

During the formative stage of the experiment for future speech therapists-teachers of the experimental group, the vocational courses cycle was supplemented with the optional proprietary author's course «The Fundamentals of Speech Therapy Techniques».

In the assessing stage of the experiment, the author used the same evaluative toolkit that was used at the summative. All the obtained data consolidated, together with statistically verified difference in the indices of maturity of future speech therapists-teachers to use scaled physical exercises in professional activity with the experimental group before and after implementing the suggested scientific-methodological grounds, the experiment has proved their efficiency in nurturing the maturity of future speech therapists-teachers to use scaled physical exercises in professional activity.

The research outcomes have been successfully implemented in the education process of Municipal Institution of Higher Education «Khortytsia National Educational Rehabilitation Academy» of Zaporizhzhia Regional Council, Municipal Establishment «Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy» of the Kharkiv Regional Council, Zaporizhzhia Polytechnic National University, Luhansk Taras Shevchenko National University, Oles Honchar Dnipro National University, proven with the corresponding implementation certificates.

The major results of the research appeared in six dedicated scientific journals of Ukraine, one international journal, listed with Index Copernicus. Scientific papers, sustaining the research results and their verification have been published in 13 scientific publications.

Key Words: scaled physical exercises, the maturity of a future speech therapist-teacher, methodology of implementing scaled physical exercises, structural-functional model.